

Examining Turkish Textbooks in the Context of High-Level Thinking Skills Concepts

Enise OLUKÇU¹, Derya YILDIZ²

Received: 14 April 2022 Accepted: 30 December 2022

ABSTRACT

In addition to being a requirement for the development of thinking skills that students will need throughout their lives, the fact that the curriculum includes high-level skills in terms of cognitive process dimension is one of the qualities that the 21st century expects from the individual. It is important to include high-level thinking skills in textbooks, as it is the most widely used and easily accessible resource in educational environments. In this context, the aim of the research is to analyze, "evaluate", "create", "inquire", "criticize", "compare", which are high-level thinking skills in eight Turkish textbooks taught in secondary schools and imam hatip secondary schools in the 2020-2021 academic year. "compare", "inference", is to determine the use of the concepts. These concepts are among the cognitive process dimension skills in the Revised Bloom Taxonomy. In the research, case study, one of the qualitative research designs, was used and the data were collected by document analysis method. As a result of the document review, the data were subjected to descriptive analysis. According to the research findings, it has been determined that the use of the concepts of "create", "inquire", "criticize", "compare", "analysis" and inference, other than "evaluate", "compare", is few in eight Turkish textbooks. In this context, it can be suggested that the concepts of high-level thinking skills should be included in the textbooks in different contexts and that these concepts should be frequently compared with students inside and outside the classroom.

Keywords: High-level thinking skills, Turkish textbook, Cognitive process dimension.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose and Significance

The secondary school period is important for students to acquire high-level thinking skills as they move from the concrete period to the abstract period. In this context, since textbooks are the most used material in education, they should have an important function in gaining high-level thinking skills. Textbooks are distributed free of charge to students at the beginning of each academic year by the Ministry of National Education. This shows that textbooks are the most important resource that teachers and students use in learning-teaching activities.

In this context, it is important to examine whether high-level cognitive skills are included in the textbooks. In this context, it is thought that this study will fill this deficiency in the literature and will shed light on the arrangements to be made in the textbooks. Accordingly, the aim of the research is to analyze, evaluate, create, inquire, criticize, compare, compare, "inference" was determined as the investigation of the use of the concepts. For this purpose, in the research;

¹ Assoc.Prof.Dr., Necmettin Erbakan University, Ahmet Kelesoglu Education Faculty, deryacintasyildiz@gmail.com 0000-0002-5419-8986

² Necmettin Erbakan University, Ahmet Kelesoglu Education Faculty, enise_olukcu07@hotmail.com 0000-0003-4303-8298

“How often are the concepts of “analysis”, “evaluate”, “create”, “inquire”, “criticize”, “compare”, “compare”, “infer” in Turkish textbooks?” search for an answer to the question.

Methods

In this study, case study, one of the qualitative research designs, was used. Existing situations are explored in depth in case studies. The limited and more than one sub-unit system in this research are the textbooks. In this research, Turkish textbooks were examined in depth and holistically, and the concepts of "analysis", "evaluate", "create", "inquire", "criticize", "compare", "compare", "inference", which are high-level thinking skills, were examined. The frequency of use has been tried to be revealed.

One of the 5th grades of Anittepe Publishing, two of them belonging to Milli Eğitim Publishing and one of Ekoyay Publishing, three of which are taught in 6th grades, two of which are taught by Milli Eğitim Publishing and one of Özgün Matbaacılık taught in 7th grades. Lastly, a Turkish course book used in 8th grades belonging to Milli Eğitim Publishing House is the study materials of the research.

In this study, the high-level thinking skills of “analyze”, “evaluate”, “create”, “inquire”, “criticize”, “compare”, “compare” in eight Turkish textbooks taught in secondary schools and imam hatip secondary schools in the 2020-2021 academic year. In order to determine the frequency of use of the concepts "", "inference", document analysis method was used. In the research, PDF formats of eight Turkish textbooks were obtained from the EBA website. As a result of the document review, the data were subjected to descriptive analysis. The data obtained in the descriptive analysis were interpreted.

The concordance of the analysis between the researcher and the experts was calculated according to the formula “Reliability = Number of Agreements / Number of Agreements + Number of Disagreements”. The encoder reliability between researchers and experts was determined as 0.96. Since the mean of the coder reliability coefficient obtained as a result of the document review was 0.96, the data analysis used in this study can be considered reliable.

Results

In this research, “analyze”, “evaluate”, “create”, “inquire”, “criticize”, “compare”, “compare”, “infer” eight Turkish textbooks taught in secondary and imam hatip secondary schools in the 2020-2021 academic year. ", it is aimed to determine the use of the concepts. As a result of the research conducted with the document review method, the concept of "evaluate" is in the first place with 340 uses. The concept of “compare” is the second with 141 uses, the concept of “create” is the third with 84 uses, the concept of “criticize” is the fourth with 29 uses, and the concept of “question” is the fifth with 16 uses. The concept of "compare" was used five times in total, and the concepts of "inference" and "analysis" were used only four times each.

As a result of the examination of 8 Turkish textbooks at the secondary school level, the cognitive process dimension such as "analyze", "evaluate", "create", "inquire", "criticize", "compare", "compare" and "deduce" in Turkish textbooks. It has been determined that the frequency of use of the concepts related to metacognitive skills is very low.

Discussion and Conclusions

It can be suggested that the concepts of high-level thinking skills should be included in the textbooks in different contexts and that these concepts should be frequently compared with students inside and outside the classroom.

The scope of this study is limited to determining the usage of the concepts of "analysis", "evaluate", "create", "inquire", "criticize", "compare", "compare", and "inference" in Turkish textbooks. Experimental studies can be conducted to examine the use of these concepts in Turkish lessons, to examine students' cognitive structures for these concepts in terms of different variables, and to aim to acquire these concepts.

Üst Düzey Düşünme Becerileri Kavramları Bağlamında Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi

Enise OLUKÇU¹, Derya YILDIZ²

Başvuru Tarihi: 14 Nisan 2022 **Kabul Tarihi:** 30 Aralık 2022

ÖZET

Öğretim programlarında bilişsel süreç boyutu bakımından üst düzey becerileri içeren kazanımların ağırlıklı olması öğrencilerin yaşam boyu ihtiyaç duyacakları düşünme becerilerinin gelişimi için bir gereklilik olmanın yanı sıra 21. yüzyılın bireyden beklediği niteliklerin de başında gelmektedir. Eğitim ortamlarında en çok kullanılan ve en kolay ulaşılabilen kaynak olması sebebiyle ders kitaplarında üst düzey düşünme becerilerinin yer alması önem taşımaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı 2020-2021 eğitim-öğretim yılında, ortaokul ve imam hatip ortaokullarında okutulan sekiz Türkçe ders kitabında üst düzey düşünme becerileri olan "analiz", "değerlendir", "yarat", "sorgula", "eleştir", "karşılaştır", "kıyasla", "çıkarım", kavramlarının kullanımının belirlenmesidir. Bu kavramlar Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'nde bilişsel süreç boyutu becerileri arasında yer almaktadır. Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmış, veriler doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Doküman incelemesi sonucunda, veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırma bulgularına göre sekiz Türkçe ders kitabında "değerlendir", "karşılaştır" dışındaki, "yarat", "sorgula", "eleştir", "kıyasla", "analiz" ve çıkarım kavramlarının kullanımının az sayıda olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda ders kitaplarında farklı bağlamlar içerisinde üst düzey düşünme becerileri kavramlarına yer verilmesi ve bu doğrultuda bu kavramların sınıf içerisinde ve sınıf dışında öğrencilerle sıkça karşılaştırılması gereği önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Üst düzey düşünme becerileri, Türkçe ders kitabı, Bilişsel süreç boyutu.

1. Giriş

Teknoloji çağında bilgi üretiminin fazlalığıyla birlikte bilgiye ulaşım kolaylaşmıştır. Bu noktada çok sayıdaki bilgi içinden en gerekli olanın belirlenmesi önem taşır. Bilgi seçiminden sonraki adımda ise bilginin beceriye dönüşümü vardır. Bilgi beceriye dönüştüğü sürece anlamlıdır. Bu da bilginin günlük hayata aktarılması ve böylece soyut olarak öğrenilenlerin davranışa dönüşümü anlamına gelmektedir.

Baysal vd. (2016: 8), beceriye dönüşemeyen bilginin teorik düzeyde kalacağı için değişen dünyanın günlük etkinliklerinde uyum sağlamakta yetersiz kalacağını belirtir. Aydın ve Yılmaz (2010) da öğrencilerin düşünce kapasitelerini artırmak, demokratik karar verme yeteneklerini geliştirip iş yapabilme becerisini kazandırmanın eğitimin en önemli görevlerinden olduğuna dikkat çeker. Petscher (2010), üst düzey düşünme becerilerine sahip bireyler yetiştirmek için eğitim -öğretim sürecinin çok iyi planlaması gereğine dikkat çekerek üst düzey düşünme becerisine sahip bireylerin eleştirel düşünme, sorgulama, analiz etme, değerlendirme ve problem çözme gibi zihinsel süreçleri etkili kullanabildiklerini ifade eder. Bu bağlamda üst düzey düşünme becerileri gelişmiş bireyler; bilgilerin tutarlılığını sorgulama, içeriği yorumlama, sorunlara farklı çözümler üretme, çıkarımlar yapma gibi becerilere sahip olacakları için eğitimin hedeflerinin de bu doğrultuda olması gerekmektedir.

Eğitim hedefleri belirlenirken ve sınıflandırılırken alan uzmanları çeşitli seçeneklerden yararlanmaktadır. Hedeflerin belirlenmesinde kolaylaştırıcı ve yol gösterici olması bakımından 1950-60'lı yıllarda ortaya çıkarılan taksonomiler bütün dünyada ilgi görmüş ve çeşitli eleştirilere rağmen sıkça kullanılan bir araç haline gelmiştir. Özellikle Bloom ve arkadaşları tarafından hazırlanan Bilişsel Alan Taksonomisi 1956 yılında yayımlandığından bu yana dünyada yirmi iki dile çevrilmiştir. Ülkemizde de program geliştirme çabalarının önemli yol göstericilerinden olan Bloom Taksonomisi, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan öğretim programlarına altyapı oluşturmuştur (Bümen, 2006). Bloom Taksonomisi üst düzey zihinsel becerilerin faaliyete geçmesine yönelik eğitim programlarının hazırlanması ve yürütülmesinde büyük katkı sağlayan bir sınıflandırmadır (Arı, 2011; Bekdemir ve Selim, 2008). Dünya

¹ Assoc.Prof.Dr., Necmettin Erbakan University, Ahmet Kelesoglu Education Faculty, deryacintasyildiz@gmail.com 0000-0002-5419-8986

² Necmettin Erbakan University, Ahmet Kelesoglu Education Faculty, enise.olukcu07@hotmail.com 0000-0003-4303-8298

genelinde öğretim programlarının hedefleri ve ölçme değerlendirme soruları, Bloom'un Taksonomisi ile oluşturulmuş veya sınanmıştır (Ulum ve Taşkaya, 2019). Aşağıda yer alan tablo 1' de (Anderson & Krathwohl, 2001) Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'nin Bilişsel Süreç Boyutu yer almaktadır:

Tablo 1

Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'nin Bilişsel Süreç Boyutu

Basamaklar	Özellikler	Beceriler
Hatırlamak	İlgili bilgiyi uzun süreli bellekten geri getirme, hatırlamadır.	Hatırla, tanımla, listele, tablolaştır, uygun kullan, çizelgele
Anlamak	Sözlü, yazılı ve grafik iletişimi içeren öğretici mesajlardan anlam çıkarılması, fikir ve kavramların açıklanmasıdır	Özetle, tanımla, yorumla, örnekle, tahmin et, açıkla, yerleştir, farkına var, raporlaştır, çevir, dönüştür
Uygulamak	Bir yöntemi/işlemi verilen bir durumda kullanma veya uygulama, bilgiyi yeni durumda kullanmadır.	Seç, sınıflandır, gösterisini yap, dramatize et, tecrübe et, kullan, deneyini yap, yorumla, hesapla, çalıştır, çöz, kullan, taslak oluştur, yapılandır, kur
Analiz etmek	Materyali bileşenlerine ya da parçalara ayırma, farklı parçaları birbirinden ayırt etme ve parçaların birbiriyle ve materyalin genel yapısı veya amacıyla nasıl bir ilişkisi olduğunu belirlemedir.	Düzenle, karşılaştır, tezat oluştur, açıkla, eleştir, ayırt et, farkı gör, sorgula, test et, elde et
Değerlendirmek	Bir duruşu ya da kararı yargılamaktır. Kriter ve standartlara dayalı olarak karara varma / hüküm vermedir. Eski versiyonunda son basamak olan değerlendirme yenisinde beşinci basamakta yer almıştır.	Değer biç, sırala, tartış, savun, sonuca var, yargıla, seç, destekle, harekete geç, değerlendir, sonuca var, görüş bildir
Yaratmak	Parçaları kullanarak yeni bir ürün ya da fikir oluşturmayı içerir. Orijinal bir ürün oluşturmak veya tutarlı bir bütün oluşturmak için parçaları bir araya getirmektir.	Planla, bir araya topla, birleştir, inşa et, yarat, üret, gerçekleştir, tasarla, oluştur, formüleleştir, geliştir.

Tablo 1'deki taksonomi incelendiğinde hiyerarşik biçimde üst düzey düşünme becerilerinin yer aldığı görülmektedir. Bilgiye ulaşmada, ulaşılan bilgiyi seçmede ve edinilen bilgiyi beceri haline getirip günlük yaşama aktarabilmede üst düzey düşünme becerileri devreye girmektedir. Başar'a göre (2013) düşünme, var olan bilgileri sorgulama, değerlendirme ve bu bilgileri ilişkilendirip bütünleştirerek yeni bilgiler üretme çabasıdır. Fisher (2006), eğitimin hedefinin, çocukların bilgileri, düşünme becerilerini kullanarak günlük yaşamlarına aktarabilmeleri olduğuna dikkat çekerek düşünme becerilerinin bireyin, dünyayı araştırmak, problemleri çözmek ve yargılamalar yapmak için kullandığı zihinsel kapasiteler olduğunu belirtir. Çakır ve Senemoğlu (2016: 1488) bir şemsiye kavram olarak tanımladıkları üst düzey düşünme becerilerinin, Bloom Taksonomisi'nin son üç düzeyi olan analiz, değerlendirme ve yaratma olarak kabul edildiğini ifade eder. Üst düzey düşünme becerilerinin içerikleri incelendiğinde bu becerilere sahip olan bireylerin karşılaştırmalar yapma, eleştirme, sorgulama, tartışma, problem çözme, değerlendirme, birleştirme, yaratıcı düşünme ve oluşturma gibi özelliklere sahip olmaları gereği görülmektedir. Bu beceriler oldukça karmaşıktırlar ve aynı anda farklı becerileri bir arada kullanmayı gerektirmektedir.. Örneğin Duman (2015), problem çözme sürecinde; problemin algılanması, hissedilmesi, tanımlanması, çözüme ilişkin hipotezlerin kurulması, çözüm yollarının çeşitlendirilmesi ve çözümün gerçekleştirilmesi olarak sıralanabilir olması gerektiğini ifade eder. Bu da deneme yanılma, analiz, sentez, sebep-sonuç ilişkisini kurma gibi birçok işlemi içerir (Sungur ve Bal, 2016). Meltzoff ve Cooper (2018) da eleştirel düşünmede analiz etme, yorumlama, öz düzenleme, değerlendirme ve yargıda bulunma gibi becerilerin işe

koşulmasının gereğini vurgular. Yaratıcılıkta ise bahsedilen diğer becerilerin yanı sıra buluşçu, yenilikçi, sorunlara yeni ve farklı çözümler üretme, özgün düşüncelerin ortaya çıkması önemlidir.

Üst düzey düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında nitelikli bir eğitim ve bu doğrultuda da öğretim programları önemli bir işleve sahiptir. Günümüz eğitim programlarında, problem çözme, eleştirel düşünme becerilerine sahip olan, topluma ve kültüre katkı sağlayan bireylerin yetiştirilmesindeki artan ihtiyaç vurgulanmıştır (MEB, 2018). Eğitimde başat unsurlardan olan öğretim programı; eğitimin genel amaçları doğrultusunda dersin amaçlarını, müfredatı ve kazanımları belirleyerek sistemin bütününe (okul, öğretmen, öğrenci, ders kitabı hazırlayıcıları vb.) bir çerçeve sunar (Arı, 2017). Eğitim programları çerçevesinde hazırlanan ders kitapları, öğretim programlarında yer alan konulara ait bilgileri planlı ve düzenli bir biçimde inceleyip açıklayan, bilgi kaynağı olarak öğrenciyi dersin hedefleri doğrultusunda yönlendiren ve eğiten temel bir ortamdır (EARGED, 2008: 1). Ders kitapları eğitimin temel materyalleridir. Esen ve Bağlı'ya (2002) göre ders kitapları eğitim programlarının hem tamamlayıcısıdır hem de derslerin sınıf içi uygulamalarında rehber niteliğinde olup öğretmen ve öğrencilere kaynaklık etmektedir. Ders kitapları ilköğretim ve ortaöğretimde hâlihazırda mevcut derslerin temel kaynaklarıdır. Çünkü bütün ders kitapları konu alanına göre ortaya konulmuş uygulamadaki program ölçütlerine ve kazanımlarına göre hazırlanmaktadır. Türkçe ders kitapları da Türkçe dersinin temel materyalleridir.

Ortaokul dönemi, öğrencilerin somut dönemden soyut döneme geçmeleri sebebiyle üst düzey düşünme becerilerini edinmelerinde önemlidir. Bu bağlamda ders kitapları eğitimde en çok kullanılan materyal olması sebebiyle üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasında önemli bir işleve sahip olmalıdır. Ders kitapları, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından her eğitim öğretim yılının başında öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Bu da ders kitaplarının öğretmenlerin ve öğrencilerin öğrenme-öğretme etkinliklerinde yararlandıkları en kolay ulaşılabilen kaynak olduğunu göstermektedir. Alan yazında çeşitli araştırmalarda kavram öğretiminde ders kitaplarının ve bu kitaplarda bulunan metinlerin önemi vurgulanmıştır (Akyürek ve Afacan, 2013; Gülersoy, 2013). Alan yazında öğrencilerin problem çözme becerilerinin (Erözkan, 2009; Gömleksiz ve Bozpolat, 2012; Kesicioğlu, 2015; Öğülmüş ve Kargı, 2015; Yıldız, Ünal, Bayrakçı ve Polat, 2019), yaratıcı düşünme becerilerinin (Can Yaşar ve Aral, 2011; Çeliköz, 2017; Köksal Akyol ve Salı, 2016; Wang, 2012; Wu, Wu, Chen ve Chen, 2014; Yıldız ve Güney Karaman, 2017), eleştirel düşünme becerilerinin (Akar ve Kara, 2016; Demirkaya ve Çakar, 2012; Kaf-Hasırcı, 2012; Kayagil ve Erdoğan, 2011; Ocak ve Kutlu Kalender, 2017), Türkçe ders kitaplarının Bloom taksonomisi bakımından (Durukan ve Demir, 2017; Oryaşın, 2021; Özmütlu ve Uysal, 2021) ve Türkçe ders kitaplarının (Sallabaş ve Yılmaz, 2020; Türkben, 2018; Yıldız ve Ceran, 2021) farklı açılardan ele alındığı çalışmalar vardır. Ancak alan yazında Türkçe ders kitaplarının bütünüyle üst düzey düşünme becerileri kavramları açısından incelendiği bir çalışmayla karşılaşılmamıştır.

21. yüzyılda eğitim-öğretim faaliyetleri bireyleri sadece bilgiyle donatmayı değil, bireylerin yaşamlarında karşılaşılabilecekleri farklı durumlarda nasıl davranacaklarına dair beceriler kazandırmayı da hedeflemektedir. Eğitim süreci boyunca bireylerin edinmesi gereken kazanımların yazılı bir şekilde yer aldığı en önemli kaynak ders programlarıdır. Çünkü ders programları eğitim-öğretim sürecinin materyallerinden olan ders kitaplarının hazırlanmasında temel ölçüttür. Türkçe dersi öğretim programında (MEB, 2019: 7), "birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar kazanımların yapısının ve hiyerarşisinin öğrencilerin temel dil becerilerinin yanı sıra üst düzey bilişsel becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayacak şekilde düzenlenmiştir" ibaresi yer almaktadır. Bu bağlamda ders kitaplarında, üst düzey bilişsel becerilerin yer alıp almadığının incelenmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın alan yazındaki bu eksikliği gidereceği ve özellikle ders kitaplarında yapılacak düzenlemelere ışık tutacağı düşünülmektedir. Buna göre araştırmanın amacı, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında, ortaokul ve imam hatip ortaokullarında okutulan sekiz Türkçe ders kitabında "analiz", "değerlendir", "yarat", "sorgula", "eleştir", "karşılaştır", "kıyasla", "çıkarım", kavramlarının kullanımının araştırılması olarak belirlenmiştir. Bu amaca yönelik olarak araştırmada;

"Türkçe ders kitaplarında "analiz", "değerlendir", "yarat", "sorgula", "eleştir", "karşılaştır", "kıyasla", "çıkarım" kavramları ile bu kavramların yakın anlamlıları olan "çözümle", "gözden geçir", "parçalarına-öğelerine-unsurlarına ayır", "mukayese", "yorumla", "oluştur", "yaz-söyle-belirt-ifade et" kavramları ne sıklıkla kullanılmaktadır?" sorusuna yanıt aranmıştır.

2. Yöntem

2.1. Etik Kurul İzni

Araştırma ders kitaplarının doküman incelemesi yoluyla analiz edildiği bir çalışma olması sebebiyle etik kurul izni gerektirmemektedir.

2.2. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışmalarında amaç, genel sonuçlara erişmek değil, durumu, kişiyi veya olguyu kendi özgün ortamı içerisinde keşfetmek, ayrıntılı olarak betimlemek ve yorumlamaktır (Paker, 2015). Durum çalışmaları, güncel bir olgunun kendi yaşam çerçevesinde çalışılması ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılabilmesi gibi özellikleri nedeniyle bu çalışmanın doğasına uygundur (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Durum çalışması desenlerinden de “iç içe geçmiş tek durum deseni” kullanılmıştır. Bu desen tek durum içinde birden fazla alt tabaka veya birim olduğunda kullanılmaktadır (Akar, 2019; Yin, 1984). Merriam (2015), bu desendeki çalışmalarda, sınırlı bir sistemin derinlemesine incelendiğini belirtir. Bu araştırmadaki sınırlı ve birden fazla alt birim oluşturan sistem ders kitaplarıdır. Bu araştırmada da Türkçe ders kitapları derinlemesine ve bütüncül olarak incelenmiş, üst düzey düşünme becerileri olan “analiz”, “değerlendirir”, “yarat”, “sorgula”, “eleştirir”, “karşılaştır”, “kıyasla”, “çıkarım”, kavramları ile bu kavramların yakın anlamlıları olan “çözümle”, “gözden geçir”, “parçalarına-öğelerine-unsurlarına ayır”, “mukayese”, “yorumla”, “oluştur”, “yaz-söyle-belirt-ifade et” kavramlarının kullanılma sıklığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada incelenen Türkçe ders kitaplarına yönelik bilgiler Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2

Araştırmada İncelenen Türkçe Ders Kitapları

Kitabın Adı	Kitabın Yazarları	Yayınevi
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 5. sınıf	Şule ÇAPRAZ BARAN Elif DİREN	Anıttepe Yay.
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6	Sabri CEYLAN Kadir DURU Gülten ERKEK Murat PASTUTMAZ	Millî Eğt. Yay.
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6	Nihal ERTÜRK Seray KELEŞ Damla KÜLÜNK	Millî Eğt. Yay.
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6	Tuncay DEMİREL	Ekoyay Eğitim Yay.
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 7	Emine KIRMAN Seda YAĞIZ Tolga KIR	Millî Eğt. Yay.
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 7	Ahmet AKGÜL Ali UYSAL Duygu KARADAŞ Ebubekir GÜRCAN İlkay KARAHAN Nurcihan DEMİRER	Millî Eğt. Yay.
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 7	Hilal ERKAL Mehmet ERKAL	Özgün Mat.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 8	Hilal ESELİOĞLU Sıdıka SET Ayşe YÜCEL	Millî Eğt. Yay.
---	---	-----------------

Tablo 2’de belirtildiği üzere 5. sınıflarda okutulan Anıttepe Yayınevi’ne ait bir, 6. sınıflarda ikisi Milli Eğitim Yayınevi’ne, biri Ekoyay Yayınevi’ne ait üç, 7. sınıflarda ikisi Milli Eğitim Yayınevi’ne ve biri Özgün Matbaacılık’a ait üç ve 8. sınıflarda Milli Eğitim Yayınevi’ne ait bir Türkçe ders kitabı olmak üzere toplam sekiz kitap araştırmanın çalışma materyalleridir. Çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarının seçilmesinin sebebi üst düzey düşünme becerilerinin gelişimi için soyut işlemler basamağında olmanın gerekmesidir. Öğrenciler ortaokul döneminde soyut işlemler basamağına geçmiş olmaktadır. Türkçe dersi de saati itibarıyla ortaokulda en fazla görülen derstir ve yapısı gereği de Türkçe ders kitapları üst düzey düşünme becerilerini geliştirici metinleri ve etkinlikleri öğrencilerle buluşturulabilir.

2.4. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, 2020-2021 eğitim öğretim döneminde ortaokul ve imam hatip ortaokullarında okutulan sekiz Türkçe ders kitabında üst düzey düşünme becerileri olan “analiz”, “değerlendir”, “yarat”, “sorgula”, “eleştir”, “karşılaştır”, “kıyasla”, “ çıkarım” kavramları ile bu kavramların yakın anlamlıları olan “çözümle”, “gözden geçir”, “parçalarına-öğelerine-unsurlarına ayır”, düşünme “mukayese”, “yorumla”, “oluştur”, “yaz-söyle-belirt-ifade et” kavramlarının kullanılma sıklığının belirlenmesi amacıyla doküman incelemesi yönteminden yararlanılmıştır. Patton’a göre (2014) nitel araştırmalarda doküman incelemesi araştırılması amaçlanan olgu veya olgularla ilgili zengin bir veri kaynağı sağlamaktadır. Ders kitapları MEB tarafından her yılın başında ücretsiz olarak öğrencilere dağıtılmaktadır. Bu kitapların PDF formatları ise EBA (Eğitim Bilişim Ağı) internet sitesinden öğretmenlerin kullanımına sunulmaktadır. Araştırmada sekiz Türkçe ders kitaplarının PDF formatlarına EBA internet sitesinden ulaşılmıştır.

Üst düzey düşünme becerileri kavramları “Yenilenmiş Bloom Taksonomisi”ndeki bilişsel süreç boyutu becerileri arasında yer almaktadır. Kavramlardan “analiz etmek” basamağındaki beceriler kısmında “karşılaştır”, “eleştir”, “sorgula” yer almaktadır. “Karşılaştır” ve “kıyasla” kavramları TDK’de (2021) aynı anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla “kıyasla” kavramı da analiz etmek basamağındadır. “Değerlendirmek” basamağındaki beceriler kısmında “değerlendir” kavramı yer almaktadır. TDK’ye göre (2021) “ çıkarım” kelimesi “1. İsim: Çıkarma işi. 2. Belli önermelerin kabul edilen veya gerçek olan doğruluklarından, yanlışlıklarından, başka önermelerin kabul edilen veya gerçek olan doğruluklarını, yanlışlıklarını çıkarma, istidlal”, anlamlarıyla açıklanmıştır. Kelimenin anlamı bir sonuca varma, çıkarma olduğundan “ çıkarım” kavramı da değerlendirme basamağında yer almaktadır. Yenilenmiş Bloom Taksonomisi’nin en üst basamağı “yaratmak” basamağında ise “yarat” kavramı yer almaktadır. Buna göre araştırmada Türkçe ders kitaplarının PDF formatlarının, Adobe PDF Reader programında “ara komutu” ile “analiz”, “değerlendir”, “yarat”, “sorgula”, “eleştir” “karşılaştır”, “kıyasla” ve “ çıkarım” kavramları ile bu kavramların yakın anlamlıları olan “çözümle”, “gözden geçir”, “parçalarına-öğelerine-unsurlarına ayır”, “mukayese”, “yorumla”, “oluştur”, “yaz-söyle-belirt-ifade et” kelimeleri taranmıştır.

Verilerin Analizi

Doküman incelemesi sonucunda, veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analizde elde edilen veriler yorumlanmıştır. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Ders kitaplarının betimsel analizinde alan yazındaki benzer çalışmalar da göz önüne alınarak, üst düzey düşünme becerileri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Böylelikle, ders kitapları üst düzey düşünme becerileri çerçevesinde incelenmiş ve analiz edilmiştir. Veriler analiz edilirken kullanılan isimlendirmeler aşağıda belirtilmiştir:

1. 5. Sınıf Düzeyi: 5. sınıf düzeyinde EBA’da Anıttepe Yayıncılık’tan çıkan bir kitap yer almaktadır. Kitap, tablolara “Türkçe 5 Anıttepe” şeklinde eklenmiştir.

2. 6. Sınıf Düzeyi: 6. sınıf düzeyinde EBA’da üç Türkçe ders kitabı vardır. Kitaplardan ikisi MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) tarafından yayımlanmıştır. MEB’den Doç. Dr. Zekeriya Batur ve Sabri Ceylan editörlüğünde çıkan 6. sınıf Türkçe ders kitabı tablolarda “Türkçe 6 MEB(1)” şeklinde yer alırken MEB’den Nihal Ertürk editörlüğünde çıkan diğer kitap “Türkçe 6 MEB(2)” şeklinde tablolara eklenmiştir. 6. sınıf düzeyinde Ekoyay Yayıncılık’tan çıkan kitap da “Türkçe 6 Ekoyay” olarak tablolara eklenmiştir.

3. 7. Sınıf Düzeyi: 7.sınıf düzeyinde EBA'da üç Türkçe ders kitabı tespit edilmiştir. Kitaplardan ikisi MEB tarafından yayımlanmıştır. MEB'in yayımladığı ve Emine Kırman editörlüğünde çıkan kitap tablolarında "Türkçe 7 MEB(1)" olarak yer alırken, Nurcihan Demirer editörlüğünde çıkan kitap "Türkçe 7 MEB(2)" olarak tablolara eklenmiştir. 7. sınıflar için hazırlanmış diğer kitap Özgün Matbaacılık'tan çıkmıştır ve tablolara "Türkçe 7 Özgün" olarak eklenmiştir.

4. 8. Sınıf Düzeyi: 8. Sınıf düzeyinde EBA'da sadece MEB tarafından yayımlanmış olan bir Türkçe ders kitabı vardır ve bu kitap tablolara "Türkçe 8 MEB" olarak eklenmiştir.

Belirtilen kavramlarının kullanımları italik olarak gösterilmiştir.

2.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Maxwell (1992) araştırmanın geçerliğini sağlamada araştırmayla ilgili her bir verinin rapor edilmesi gereğine dikkat çeker. Bunun için bulgularda ders kitabından birebir alıntılara yer verilmiştir. Araştırmada güvenirlilik kapsamında ise Büyüköztürk'ün (2007) belirttiği üzere, elde edilen veriler farklı zamanlarda tekrarlanarak kontrolleri yapılarak benzerlikler ve farklılıklar incelenmiştir. Gay ve Airasion (2000) nitel araştırmalarda güvenirliliğin sağlanmasında bulguların farklı kişiler tarafından tekrar incelenerek teyit edilmesi ve uyumun tespit edilmesine dikkat çeker. Bu bağlamda güvenirliliğin sağlanmasında Eğitim Bilimleri ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında görev yapmakta olan iki alan uzmanından yardım alınmış, Miles ve Huberman'ın (1994) kodlayıcı güvenirlilik formülü kullanılmıştır. Araştırmacılar ve alan uzmanlarının kodlamaları birbirleriyle karşılaştırılmış, Miles ve Huberman'ın (1994) kodlayıcı güvenirlilik formülü kullanılmıştır.

Araştırmacı ve uzmanlar arasındaki analiz uyum, "Güvenirlilik= Uzlaşma Sayısı/ Uzlaşma Sayısı + Uzlaşmama Sayısı" formülüne göre hesaplanmıştır. Araştırmacı ve uzmanlar arası kodlayıcı güvenirliliği 0.96 olarak tespit edilmiştir. Doküman inceleme sonucu elde edilen kodlayıcı güvenirlilik katsayısı ortalaması ise 0.96 çıktığından bu çalışmada kullanılan veri analizi güvenilir olarak kabul edilebilmektedir.

3. Bulgular

Türkçe ders kitaplarında "analiz", "değerlendir", "yarat", "sorgula", "eleştir", "karşılaştır", "kıyasla", "çıkarım" kavramlarının kullanım sıklığına ilişkin bulgular aşağıda tablolaştırılarak verilmiştir. Bu kavramların yakın anlamlıları olan "çözümle", "gözden geçir", "parçalarına-öğelerine-unsurlarına ayır", "mukayese", "yorumla", "oluştur", "yaz-söyle-belirt-ifade et" kelimeleri de kitaplarda taranmıştır ancak sadece "çözümle" ve "yaz" ifadeleriyle karşılaşıldığı ve taksonomiye uygun olduğu için "çözümle", "analiz" bölümünde, "yaz" ise "yarat" bölümüne dâhil edilmiş ve örneklendirilmiştir.

3.1. "Analiz" Kavramı

Ortaokul Türkçe ders kitaplarında "analiz" kavramının kullanılma sıklığının belirlenmesi amacıyla ders kitaplarında "analiz" kelimesi taratılmış ve ulaşılan sonuçlar tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3
"Analiz" Kavramının Kullanılma Sıklığı

Sınıf Düzeyi	Türkçe 5 Anıttepe	Türkçe 6 MEB(1)	Türkçe 6 MEB(2)	Türkçe 6 Ekoyay	Türkçe 7 MEB(1)	Türkçe 7 MEB(2)	Türkçe7 Özgün	Türkçe 8 MEB	Toplam
5	1	0
6	...	0	0	1	1
7	0	3	0	...	3
8	0	0
Toplam	0	0	0	1	0	3	0	0	4

Tablo 3'e göre "analiz" kavramı farklı sınıflar için hazırlanmış sekiz Türkçe ders kitabında toplamda (f: 4) kez kullanılmıştır. Ekoyay Yayıncılık'tan çıkan 6. Sınıf Türkçe ders kitabında (f: 1) kez, "analiz" kelimesinin Türkçe karşılığı ile eşleştirme etkinliğinde (Demirel, 2019: 177) kullanılmıştır. "Analiz" kavramı, Türkçe 7 MEB (2) kitabında (f: 3) kez geçmektedir. Bilim ve teknoloji temasındaki "2100'deki Yaşamdan Bir Gün" metninde;

"Yüzünüzü yıkarken ayna, tuvalet ve lavaboda saklı yüzlerce DNA ve protein alıcısı sessizce harekete geçer, nefesinizden ve vücut sıvılarınızda yayılan molekülleri analiz ederler, herhangi bir hastalığın en ufak bir belirtisi olup olmadığını kontrol ederler" (Akgül vd. 2020, 134) şeklindeki cümlede ve bilim ve teknoloji temasının değerlendirme soruları için hazırlanan metinde "analiz" kavramının kullanıldığı tespit edilmiştir:

"Apollo görevleri sırasında toplanan numuneler üzerinde yapılan analizler, yüzeye çıkan magmaların içinde gaz bileşenlerin de olduğunu gösteriyor" (Akgül vd. 2020: 161).

Tablo 3'te belirtildiği üzere Türkçe 5 Anıttepe, Türkçe 6 MEB(1) ve MEB(2), Türkçe 7 (MEB)1 ve Türkçe 8 MEB kitaplarında "analiz" kavramının kullanılmadığı tespit edilmiştir. Ancak Türkçe 5 Anıttepe kitabında (f: 1) kez "çözümle" kavramının geçtiği belirlenmiştir:

"Aşağıda verilen hikâye haritası yöntemine göre metni çözümleyiniz." (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 140)

3.2. "Değerlendir" Kavramı

5, 6, 7 ve 8. sınıflar için hazırlanmış Türkçe ders kitaplarında "değerlendir" kavramının kullanılma sıklığının belirlenmesi amacıyla "değerlendir" kelimesi taratılmış ve tablo 4'teki veriler elde edilmiştir.

Tablo 4
"Değerlendir" Kavramının Kullanılma Sıklığı

Sınıf Düzeyi	Türkçe 5 Anıttepe	Türkçe 6 MEB(1)	Türkçe 6 MEB(2)	Türkçe 6 Ekoyay	Türkçe 7 MEB(1)	Türkçe 7 MEB(2)	Türkçe 7 Özgün	Türkçe 8 MEB	Toplam
5	31	31
6	...	11	14	9	34
7	19	42	9	...	70
8	45	45
Toplam	31	11	14	9	19	42	9	45	180

Tablo 4 incelendiğinde "değerlendir" kavramı en çok Türkçe 8 MEB kitabında (f: 45), Türkçe 7 MEB(2), kitabında (f: 42), Türkçe 5 Anıttepe kitabında (f: 31) olmak üzere toplam 180 kez kullanılmıştır. "Değerlendir" kavramı Türkçe 8 MEB kitabında erdemler temasında;

"İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine" metninde "Böyle durumlarda, onların kötümserler gibi düşüncelerini bir bakıma korunma güdüsü olarak da değerlendirebiliriz" (Eselioğlu, Set ve Yücel, 2020: 15), şeklinde geçerken, doğa ve evren temasının "Hava Kirliliği" dinleme/izleme metnindeki 1. etkinlikte;

"Hava Kirliliği videosunu tutarlılığı (tekrara düşme, çelişik olmama, görecelilik) bakımından değerlendiriniz" (Eselioğlu, Set ve Yücel, 2020: 242), ifadesiyle yer alır.

"Değerlendir" kavramının Türkçe 5 Anıttepe kitabında kullanımına, doğa ve evren temasında "Konuşmamı Değerlendiriyorum" (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 84) formu ve bilim ve teknoloji temasındaki "Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor" adlı metinde geçen "Hâl böyle olunca ortaya garip sonuçlar çıkıyor. Fenomen ve profesörü takipçi sayısına göre değerlendiriyorlar, kıyaslıyorlar" (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 225) örnekleri verilebilir.

"Değerlendir" kavramı Türkçe 6 MEB (1) kitabında bilim ve teknoloji teması, "Bak Postacı Geliyor Selam Veriyor" dinleme metni etkinliğinde;

“Aşağıdaki formu doldurarak Hakan Bey ve müşteri temsilcisi arasındaki görüşmeyi değerlendiriniz” (Ceylan, Duru, Erkek ve Pastutmaz, 2020: 100) cümlesi ile yer alır. Erdemler temasının tema sonu değerlendirme etkinliğinde ise taksomoninin dışında bir kullanımla “zaman değerlendirmek” kullanımı vardır;

“Ev işlerinden arta kalan zamanını halı dokuyarak değerlendirdiğini söylese de alçakgönüllülükle, attığı her ilmek ve ellerindeki hızı hayranlıkla izliyorum” (Ceylan, Duru, Erkek ve Pastutmaz, 2020: 200) şeklinde kullanılmıştır. Türkçe 6 MEB (2) kitabında “değerlendirme” kavramı, çocuk dünyası temasındaki “Ev Yaşamı” metninde yine taksonominin dışında bir kullanımla “düşünmek, kabul etmek” anlamıyla kullanılmıştır;

“Japon çocukları da büyükler gibi kendi ülkelerini, dünyanın en ileri, en güçlü, en uygar ülkesi olarak değerlendiriyorlar” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2020: 84), ile okuma kültürü temasında;

“Terumi: Parmaklarla Okunan Çocuk Dergisi” metninin etkinliklerinde “Blog yazarının bu yazıyı paylaşma amacı nedir? Sizce bu blog yazısı verdiği ileti açısından yazarın amacına ulaşmasında etkili olmuş mudur? Değerlendiriniz” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2020: 171) ifadeleriyle kullanılmıştır. Türkçe 6 Ekoyay 6.sınıf Türkçe ders kitabında yine taksonomi dışı bir kullanımla “kullanmak” anlamıyla yer alır;

“Burada üreyen palamutlar başka türlü değerlendirilmez” (Demirel, 2020: 12) ve milli kültürümüz tema sonu değerlendirme sorularında;

“Evdeki kıt malzemeyi değerlendirerek yeni yeni yemekler yapmakta kadınlarımızın bir benzeri yoktur” (Demirel, 2020:178).

“Değerlendir” kavramı Türkçe 7 MEB(1) kitabında kişisel gelişim temasının “Sol Ayağım” metninde yine taksonomi dışı bir kullanımla “düşünmek, kabul etmek” anlamıyla kullanılmıştır;

“Beni gören ve muayene eden doktorların hemen hepsi, çok ilginç ancak aynı zamanda ümitsiz bir vaka olarak değerlendirmiş” (Kırman, Yağız ve Kır, 2020: 151). Okuma kültürü temasında, “Okumak Düşünmek İçindir” metninin etkinliklerinde,

“Yazarın bilim adamları ile “düşünmek” hakkındaki görüşlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?” (Kırman, Yağız ve Kır, 2020: 88) sorusunda yer almıştır. Türkçe 7 MEB(2) 7. sınıf Türkçe ders kitabından alıntılan “değerlendir” kavramının kullanıldığı örnekler, Milli Mücadele ve Atatürk teması “Ordular İlk Hedefiniz...” metni etkinlik yönergesindeki;

“(…) Metninizi aşağıdaki “Yazdıklarımı değerlendiriyorum” formunu dikkate alarak yazınız” (Akgül vd. 2020: 49). ile bilim ve teknoloji temasındaki “2100’deki Yaşamdan Bir Gün” metni etkinliklerinde yer alan bir başvuru formunun sonuna;

“Not: Ön kabulleri yapılan adayların ayrıntılı değerlendirilmesi daha sonra yapılacaktır (Akgül vd. 2020: 141). şeklindedir. Özgün Yayıncılık’tan çıkan 7. Sınıf Türkçe ders kitabında “değerlendir” kavramı, Milli Mücadele ve Atatürk temasındaki “Atatürk ve Anıları” metninin bulmaca etkinliğinde;

“Bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, uygun koşullarda korunması, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması” (Erkal ve Erkal, 2020: 50) açıklamasıyla kullanılırken ve kişisel gelişim temasındaki “Bazı İnsanlar” metninde;

“(…) Mesele, o noktada insanı insan olarak mı değerlendirmek, yoksa hep sanki öyleymiş gibi sunulan görüntünün, aslında çok farklı bir görüntü olduğunu anlamının sıkıntısıyla veryansın mı etmek olduğudur” (Erkal ve Erkal, 2020: 207) şeklinde yer almıştır. “Değerlendir” kavramına yakın olan “yorumla” kavramı Türkçe 5 Anıttepe kitabında;

“Görselin size çağrıştırdıklarını yorumlayınız.” (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 25) şekliyle yer almıştır.

“Değerlendir” kavramı bütün sınıf düzeylerindeki Türkçe kitaplarında daha çok etkinlikler ve “Tema Sonu Değerlendirme” başlıklarında kullanılmıştır. Aynı zamanda tema sonu değerlendirmeler kitapların içindekiler bölümlerinde de yer aldığından sayı artmıştır. Akran değerlendirme, jüri üyeleri değerlendirme ölçütleri, yazma becerisi öz değerlendirme formları, bir kitabın değerlendirilmesi, sözlü sunum becerisi öz değerlendirme formu gibi formlarda yer alan “değerlendir” kavramı kitaplarda toplam (f: 340) kez kullanılmıştır. Taksonomi dışı kullanımlar ve “değerlendirme soruları ve formları” kapsam dışı tutulduğunda sayı (f: 180)’e düşmektedir.

3.3. “Yarat” Kavramı

Ortaokul Türkçe ders kitaplarında “yarat” kavramının kullanılma sıklığının belirlenmesi amacıyla “yarat” kelimesi taratılmış ve sonuçlar tablo 5'te belirtilmiştir.

Tablo 5

“Yarat” Kavramının Kullanılma Sıklığı

Sınıf Düzeyi	Türkçe 5 Anittepe	Türkçe 6 MEB(1)	Türkçe 6 MEB(2)	Türkçe 6 Ekoyay	Türkçe 7 MEB(1)	Türkçe 7 MEB(2)	Türkçe7 Özgün	Türkçe 8 MEB	Toplam
5	14	14
6	...	8	9	14	31
7	9	18	3	...	30
8	9	9
Toplam	14	8	9	14	9	18	3	9	84

Tablo 5'e göre “yarat” kelimesi ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflar için hazırlanmış 8 ders kitabında toplam (f: 84) kez kullanılmıştır. “Yarat” kelimesi en çok Türkçe 7 MEB(2) ders kitabında toplam (f: 18) kez kullanılmıştır. Kelime kitaplarda daha çok yeni bir şey icat etme, yaratıcı konuşma tekniğinde, şiir metinlerinde ve Allah'ın yaratıcılığı şeklinde geçmiştir.

“Yarat” kavramına, 5.sınıflar için hazırlanmış Türkçe 5 Anittepe kitabında, millî kültürümüz temasının “Kilim” metni etkinliklerindeki;

“(...)Osmanlı mimarlarından Sinan'ın ustalık dönemi eseri, mimarlık sanatının en görkemli örneklerinden biri ve insanın yaratıcı dehasının bir başyapıtı olarak kabul edilmektedir.” (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 107). ve bilim ve teknoloji temasındaki “Akıllı Ulaşım Sistemleri” metninde yer alan;

“Kentler, bugün medeniyetin ilerlemesine sahne olan, sebep olan organize yaşam ve teknolojik gelişmenin yaratıldığı esas noktalarıdır” (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 232) cümleleri örnek verilebilir.

Türkçe 7 MEB(1) kitabında yaratıcılıkla ilgili olarak

“Aşağıdaki haber metnini inceleyiniz. Siz de herhangi bir spor etkinliği ile ilgili haber metni oluşturarak verilen boşluğa yazınız.” (Kırman, Yağız ve Kır, 2020: 207), ifadesi yer almıştır.

Türkçe 8 MEB” kitabında ise

“Kaşağı” metninin ana fikrinden yola çıkarak bir hikâye yazınız.” (Eselioğlu, Set ve Yücel, 2020: 27), cümlesi yer alır.

Türkçe 6 MEB(1) kitabından da aşağıdaki örnek yaratıcılıkla ilgilidir:

“Yukarıdaki şiir ana dili sevgisini anlatmaktadır. Bu şiirden hareketle ana dili sevgisini anlatan bir şiir yazınız. Şiirinize başlık koymayı unutmayınız.” (Ceylan, Duru, Erkek ve Pastutmaz, 2020: 25)

“Yarat” kavramına, Türkçe 6 MEB(1) kitabından, erdemler temasının, “Sevgi Diyen Çağlar Aşar” şiir metninin hazırlık çalışmalarında geçen;

“5. Elimizdekileri başkalarıyla paylaşmak toplumda nasıl bir etki yaratır? Düşüncelerinizi nedenleriyle anlatınız” (Ceylan, Duru, Erkek ve Pastutmaz, 2020: 111), ifadesi örnek olarak verilebilir.

6. sınıflar için hazırlanmış ve Türkçe 6 MEB(2 kitabından “yarat” kavramına verilebilecek örnekler “oluşturmak” anlamı ile;

“Görme engelli çocuklarımızla ilgili bir kütüphanenin bugüne kadar üretilmemiş, yaratılmamış olması “sesli kitaplar” adı altında hazırlanmış ürünlerle geçiştiriyor olmamız beni kahretti.” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2020: 167) ve

“ (...)İyi bilmeliyiz ki okuduğumuz her satır, kafamızın içinde, yeni bir düşünce âlemi yaratır.” (Ertürk vd., 2020: 178), şeklindedir.

Ekoyay Yayıncılık'tan çıkan 6. Sınıf Türkçe ders kitabında “yarat” kavramı doğa ve evren temasındaki “Tartışarak Gerçeğe Doğru” metninin etkinliklerinde;

“Yaratıcı konuşma tekniğiyle “çevre ve insan” konulu bir konuşma yapınız. Yaratıcı konuşmada sizden önceki arkadaşınızın konuyla ilgili söylediklerinden hareketle konuya farklı bakış açısı getirmeniz gerektiğini dikkate alınız” (Demirel, 2020: 22) gibi konuşma ile ilgili etkinliklerde ve millî kültürümüz tema değerlendirme sorularında;

“3.Höşmerim birçok yemek türü gibi kadınlarımızın yaratma gücünden doğmuştur” (Demirel, 2020:178) şeklinde devam eden bir paragrafta yer almıştır.

Türkçe 7 MEB(1) kitabında kavram, kişisel gelişim temasındaki “Başarıya Gitmek mi Başarıyı Çekmek mi” adlı metindeki;

“Kararlı ve esnek düşünmek işe yaramadığında işe biraz yaratıcılık katmalısın” (Kırman, Yağız ve Kır, 2020: 144) cümlesinde geçmektedir. Yine aynı kitapta erdemler temasındaki “Kaplumbağayla İki Ördek Metninde;

“(...)Bu yaban ördekleri güzel oldukları kadar da iyiliksever yaratıklarımız, büyük düşünüyü gerçekleştirmesine yardım edebileceklerini söylemişler bizim kaplumbağaya” (Kırman, Yağız ve Kır, 2020: 112) şeklinde “yarat” kavramından türemiş bir kelime olarak taksonomi dışı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Türkçe 7 MEB(2)'de “yarat” kavramı, millî kültürümüz temasının “Türk Mutfak Kültüründeki “Kahve” metninde geçen;

“(...)Geleneksel Türk mutfağının kendine özgü yaratıcılığı ve beğenileri, geleneksel değerleri, onu diğer kültürlerin mutfaklarından büyük ölçüde ayırmaktadır” (Akgül vd., 2020: 94) cümlesinde yerini almışken, aynı kitabın okuma kültürü temasındaki “Okumak Deyince” adlı metinde;

“(...)Carlos Fuentes (Karlos Fentes) bir yazısında şöyle der: “Kurmacayı yalnızca tek bir hayatımız varken pek çok hayatı yaşayabilmek için yaratırız” (Akgül vd., 2020: 164) cümlesinin yüklemi olarak kullanılmıştır.

“Yarat” kavramı, Türkçe 8 MEB kitabındaki erdemler temasının “İyimserlik ve Kötümserlik” adlı metninde taksonomi dışı bir kullanımla;

“Akıllarını iyi kullanamazlar, çevrelerinde sinerji yaratamazlar, saldıkları olumsuz enerjiyle kötümserlerin sayısını artırmaktadırlar” (Eselioğlu, Set ve Yücel, 2020: 13) “sinerji yaratmak” şeklinde yerini alırken, zaman ve mekân temasının “Eşref Saat” metninde;

“(...) O saatler gelmeyegörsün, milletler esaretten kurtulurlar; o saatler gelip çatınca ordular harikalar yaratırlar” (Eselioğlu vd., 2020: 151) cümlesinde “harikalar yaratmak” olarak kullanılmıştır. Bu veriler “yarat” kelimesinin çoklukla “oluşturmak” ya da taksonomi dışı kullanımların kitaplarda yer aldığını göstermektedir.

3.4. “Sorgula” Kavramı

Ders kitaplarında “sorgula” kavramının kullanılma sıklığının belirlenmesi amacıyla “sorgula” kelimesi taratılmış ve ulaşılan sonuçlar aşağıda tablo 6’da verilmiştir:

Tablo 6
“Sorgula” Kavramının Kullanılma Sıklığı

Sınıf Düzeyi	Türkçe 5 Anıttepe	Türkçe 6 MEB(1)	Türkçe 6 MEB(2)	Türkçe 6 Ekoyay	Türkçe 7 MEB(1)	Türkçe 7 MEB(2)	Türkçe7 Özgün	Türkçe 8 MEB	Toplam
5	9	9
6	...	1	0	0	1
7	4	1	1	...	6

8	0	0
Toplam	9	1	0	0	4	1	1	0	16

Tablo incelendiğinde “sorgula” kavramının ortaokullar için hazırlanmış Türkçe ders kitaplarında toplam (f: 16) kez kullanıldığı görülmektedir. “Sorgula” kelimesi en çok Anıttepe Yayınları’ndan 5. Sınıflar için çıkan Türkçe ders kitabında (f: 9) kez geçmiştir. Kelime, özellikle en çok kullanıldığı 5. sınıf Türkçe kitabında sorgulayıcı bir bakış açısı kazandırmak gayesiyle ifadelerde yerini almıştır.

“Sorgula” kavramı, Türkçe 5 Anıttepe olarak yer alan 5. Sınıf Türkçe kitabında bilim ve teknoloji temasındaki “Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor” metninin etkinliklerinde yer alan bir paragrafta üç kez kullanılmış;

“Medya okuyazarı bireyler; medyanın kurgusal olduğunu, politik söylemleri olduğunu, belli bir ideolojiye ve belli ticari kaygılara sahip olduğunu bilmeli ve sorgulayıcı bir bakış açısına sahip olmalıdır. Sorgulayıcı bir bakış açısı ile medya içeriğini anlayabilmenin de ötesinde objektifliği, niteliği değerlendirebiliriz. Medya okuyazarları; içeriği, kaynağı ve biçimi sorgulamanın yanı sıra medyanın estetik değerlerini de eleştirebilmelidir” (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 229) ve yine aynı paragrafın sorularında da dört kez kullanılarak bir etkinlikte toplam sekiz kez kullanılmıştır:

“2) Medyayı niçin sorgulamalıyız? Bu sorgulamada nelere dikkat etmeliyiz? 3) Medyayı hangi yönlerden sorgulamalıyız? Siz, medya kaynaklarını sorguluyor musunuz? Sorgulama yaparken nelere dikkat ediyorsunuz?” Siz, medya kaynaklarını sorguluyor musunuz? Sorgulama yaparken nelere dikkat ediyorsunuz?” (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 229).

“Sorgula” kavramı 6. sınıflar için hazırlanmış Türkçe ders kitaplarından sadece Türkçe 6 (MEB)1 kitabında sadece bir kez kullanılmıştır. Bilim ve teknoloji temasındaki “Aziz Sancar” metninde kavram;

“Gözlem yapan, araştırmayı seven, düşünen, sorgulayan bir çocuktum” (Ceylan, Duru, Erkek ve Pastutmaz, 2020: 75) cümlesinde kullanılmıştır. Türkçe 7 MEB 1 kitabında milli kültürümüz temasındaki;

“Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî” metninin etkinliklerindeki “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî” belgeselinin tutarlılığını (mantık kurallarına uyması, duygusal ve düşünsel çelişkiler taşımaması, konudan sapılmaması) sorgulayarak düşüncelerinizi aşağıya yazınız” (Akgül vd. 2020: 164) ve okuma kültürü temasının “Okumak Düşünmek İçindir” metnindeki;

“(…)Alır Newton’u niçinler, niyeler, nasıllar... Sorgulamaya, ardı ardına sorular sormaya başlar” (Akgül vd. 2020: 272). cümlesinde geçmiştir.

Türkçe 7 MEB(2) kitabında “sorgula” kavramı (f: 1) kez okuma kültürü temasının “Okumak Deyince” adlı metninde geçmiştir:

“Edebî eserler “deneyimi aktarmak, hayatı ve gerçekliği sorgulamak” için de okunurlar” (Akgül vd. 2020: 164).

Türkçe 7 Özgün kitabında da sorgula kavramı bir kez kullanılmıştır: Bilim ve teknoloji temasındaki “Türk Havacılığına Adanmış Bir Ömür: Vecihi Hürkuş” adlı sebest okuma metninin etkinliklerindeki;

“3. Girişimci insanlar, araştırmayı ve sorgulamayı sever” (Erkal ve Erkal, 2020:264).

Tabloda da görüldüğü üzere “sorgula” kavramının 8. Sınıf Türkçe ders kitabında kullanılmadığı tespit edilmiştir.

3.5. “Eleştir” Kavramı

Türkçe ders kitaplarında “eleştir” kavramının kullanılma sıklığının belirlenmesi amacıyla ders kitaplarında “eleştir” kelimesi taratılmış ve elde edilen veriler aşağıda tablo 7’de belirtilmiştir:

Tablo 7
“Eleştir” Kavramının Kullanılma Sıklığı

Sınıf Düzeyi	Türkçe 5 Anıttepe	Türkçe 6 MEB(1)	Türkçe 6 MEB(2)	Türkçe 6 Ekoyay	Türkçe 7 MEB(1)	Türkçe 7 MEB(2)	Türkçe7 Özgün	Türkçe 8 MEB	Toplam
5	4	4
6	...	1	1	2	4
7	5	1	7	...	13
8	8	8
Toplam	4	1	1	2	5	1	7	8	29

Tablo 7’de görüldüğü üzere “eleştir” kelimesi bütün kitaplarda toplam (f: 29) kullanılmıştır. Kelime en çok 8. sınıf Türkçe ders kitabında (f: 8) geçmiştir. Kelime, kitaplarda bir düşünceyi, bir eseri, bir yargıyı inceleyerek doğruluk ve yanlışlığını ortaya çıkarmak ve gerçek değerini belirtmek için kullanılırken birkaç kullanımın da olumsuzlama anlamı içerdiği tespit edilmiştir.

“Eleştir” kavramının 5. Sınıf Türkçe ders kitabında kullanımına verilebilecek ilk örnek birey ve toplum temasındaki “Hoşça kalın Güle Güle” metninin yazarı hakkında bilgi veren paragraftaki kullanımlardır:

“Feyza Hepçilingirler (1948) Türkçenin yanlış ve kötü kullanımını eleştirdiği “Türkçe Off” adlı kitabıyla büyük ilgi uyandırdı. Özellikle Türkçenin doğru kullanımı ile ilgili yazıları, eleştirileri dikkat çekmektedir” (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 16). Kitapta, kavrama ikinci olarak bilim ve teknoloji temasındaki “Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor” metni etkinliklerinde yer alan;

“(…) Medya okuryazarları; içeriği, kaynağı ve biçimi sorgulamanın yanı sıra medyanın estetik değerlerini de eleştirebilmelidir” (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 229) cümlesi örnek verilebilir.

“Eleştir” kavramı Türkçe 6 MEB(1) kitabında (f: 1) kez kullanılmıştır: Doğa ve evren temasındaki;

“Kar Kristallerinin Etkisinde Bir Yaşam” dinleme metninin etkinliklerinde bir atasözünün anlamı olarak geçen kavram, “E) Bilgili, hünerli, işinde başarılı olan kimseler kıskanılır, eleştirilir ve işlerini yapmaları zorlaştırılır (Ceylan, Duru, Erkek ve Pastutmaz, 2020: 163) şeklindedir.

Türkçe 6 MEB(2) adlı kitapta da sadece bir kez kullanılan kavram, erdemler temasında yer alan “Malazgirt” metninin yazarının tanıtımında geçmektedir:

“Sabahattin ENGİN (1919 - 2007) İstanbul’da doğmuştur. Hukuk ve felsefe üzerine eğitim alan yazar, dergilerde hikâye, deneme, tiyatro eleştirileri yazmıştır” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2020: 98).

Ekoyay Yayıncılık’tan çıkan 6. sınıf Türkçe ders kitabında (f: 2) kez kullanılan “eleştir” kavramının (f: 1) kez erdemler temasının tema değerlendirme sorularının bir paragraf metninde;

“İnsanlar çoğu zaman kendi yaptıklarını çok beğenir. Yaptıklarının eleştirilmesini hiç istemez” (Demirel, 2020: 141) bir kez de sanat temasının “Yaz Sinemaları” metninin gelecek derse hazırlık bölümünde;

“(…)Seyrettiğiniz film hakkında sinema eleştirmenlerinin yorumlarını okuyunuz “(Demirel, 2020: 218) kullanıldığı tespit edilmiştir.

“Eleştir” kavramı Türkçe 7 MEB(1) kitabında (f: 5) kez kullanılmıştır. Bu kullanımlardan seçilen ilk örnek, millî kültürümüz temasının “Karagöz Nedir?” metni etkinliklerinde yer alan akran değerlendirme formunda;

“Empati kurma, tartışma, katılımlı, eleştirel konuşma gibi konuşma stratejilerini uyguladı” (Akgül vd. 2020: 182) şeklinde yer alırken ikinci örnek sanat temasındaki “Ağaçtan Oyma Su Tası” metni etkinliklerinde yer almaktadır:

“Gerçek sanatçı, yapıtlarıyla ilgili eleştiri ve tenkitleri önemsemelidir” (Akgül vd. 2020: 252).

“Eleştir” kavramı Türkçe 7(MEB)2 kitabında (f: 1) kez kullanılmıştır. Kavram, zaman ve mekan temasının “Moena Türk Köyü” metni etkinliklerindeki münazara kurallarında geçmektedir:

"(...) 4. Karşı ekibin konuşmaları can kulağı ile dinlenmeli; eksiklikler, yanlışlıklar not edilip eleştirisi yapılmalıdır" (Kırman, Yağız ve Kır, 2020: 242).

Türkçe 7 Özgün adlı 7. Sınıf Türkçe kitabından kavram için seçilen örneklerden ilki duygular temasındaki "Yıkmak Kolay" metninin etkinliklerinde yer almaktadır:

"Hepimiz eleştirilmekten kaçırız. Oysa tam tersine bunu kendiliğimizden istememiz, gelin bizi eleştirin dememiz gerekir. Hele eleştirme bir ders değil de bir karşılıklı konuşma gibi olursa..." (Erkal ve Erkal, 2020: 91). Kavramın kitapta kullanımına dair seçilen 2. örnek, bilim ve teknoloji temasında yer alan İbni Sina metninde yer almaktadır:

"Kendisinden önceki bilim insanların çalışmalarını da çok iyi inceledi. Bazılarının yaptığı buluşları övdü, bazılarının da yanlışlarını bularak eleştirdi" (Erkal ve Erkal, 2020:244).

"Eleştir" kavramına, 8. sınıf Türkçe ders kitabından bilim ve teknoloji temasının "Aziz Sancar" metninin etkinliklerinde geçen;

"Eleştirmenlerimizin eleştiriye yan meslek olarak algılamaları bilinen bir gerçek ama işin korkutucu boyutu birçok kimsenin ilgisini çekmiyor" (Eselioğlu, Set ve Yücel, 2020: 94) cümlesi ile vatandaşlık temasındaki;

"Zeytinyağı Üretimi" dinleme/izleme metni münazara etkinliği jüri üyesi değerlendirme ölçütlerinden "Karşı ekibin görüşlerini eleştirme ve çürütme yeteneği" (Eselioğlu, Set ve Yücel, 2020: 279) ifadesi örnek verilebilir.

3.6. "Karşılaştır" Kavramı

5, 6, 7 ve 8. sınıflar için hazırlanmış Türkçe ders kitaplarında "karşılaştır" kavramının kullanılma sıklığının belirlenmesi amacıyla "karşılaştır" kelimesi taratılmış ve ulaşılan sonuçlar aşağıdaki tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8

"Karşılaştır" Kavramının Kullanılma Sıklığı

Sınıf Düzeyi	Türkçe 5 Anıttepe	Türkçe 6 MEB(1)	Türkçe 6 MEB(2)	Türkçe 6 Ekoyay	Türkçe 7 MEB(1)	Türkçe 7 MEB(2)	Türkçe7 Özgün	Türkçe 8 MEB	Toplam
5	12	12
6	...	6	32	18	56
7	10	15	24	...	49
8	24	24
Toplam	12	6	32	18	10	15	24	24	141

Tablo 8'de görüldüğü üzere "karşılaştır" kelimesi bütün Türkçe ders kitaplarında toplam (f: 141) kez kullanılmıştır. Kavram en çok Türkçe 6 MEB(2) Türkçe ders kitabında (f: 32) kullanılmıştır. Kitaplarda "karşılaştır" kavramı, kişi ve nesnelere benzer ve farklı yanlarını incelemek, kıyaslamak anlamında kullanılmıştır.

"Karşılaştır" kavramı 5. Sınıf Türkçe ders kitabında etkinliklerde (f: 12) kez kullanılmıştır. Kavramın kitaptaki kullanımına verilebilecek örneklerden ilki Millî Mücadele ve Atatürk temasındaki;

"6 Mart 1915 Gecesi" adlı metnin etkinliklerinde "6 Mart 1915 Gecesi" adlı metinle aşağıdaki Çanakkale şuurini biçim ve tür yönünden karşılaştırınız" (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 56) sorusu ve ikincisi de vatandaşlık temasındaki "Özgürlük" metni etkinliklerinden;

"Okuduğunuz metindeki kahramanların özelliklerini söyleyiniz. Kahramanları benzer ve farklı yönleriyle karşılaştırınız" (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 163) sorusudur.

Türkçe 6 MEB(1) kitabında "karşılaştır" kavramına doğa ve evren temasının "Su Kirliliği" metni etkinliklerinde;

"A) Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Bu üç görseli birbiriyle karşılaştırarak çevre temizliği konulu bir konuşma yapınız" (Ceylan, Duru, Erkek ve Pastutmaz, 2020: 155) ve doğa ve evren temasının tema sonu değerlendirme sorularındaki;

"1. Bu metinde yazar, Tuz Gölü'yle ilgili hangi karşılaştırmayı yapmaktadır? Açıklayınız" (Ceylan, Duru, Erkek ve Pastutmaz, 2020: 168) sorularında yer verilmiştir.

"Karşılaştır" kavramı, Türkçe 6 MEB(2) kitabındaki çocuk dünyası temasının "Çocukluk" metni etkinliklerinde;

"5. Şairin çocukluğunda oynadığı oyunlar ile sizin oynadığınız oyunları karşılaştırınız" (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2020: 72). ve iletişim temasındaki "Bir Boyacı ile Konuştum" metni etkinliklerinde;

"a) Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını tahmin ederek karşılıklarına yazınız. Tahminlerinizi kelimelerin sözlük anlamlarıyla karşılaştırınız" (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2020: 225) kullanılmıştır.

Bir diğer 6. sınıf ders kitabı olan ve Türkçe 6 Ekoyay Türkçe ders kitabında kavram, doğa ve evren temasının "Tartışarak Gerçeğe Doğru" metni etkinliklerinde;

"4. Metinde hangi ülkeler, hangi yönden karşılaştırılmıştır? Sizce bu karşılaştırma doğru mudur? (Demirel, 2020: 22) ve çocuk dünyası temasındaki "Oyuncak" dinleme metni etkinliklerinde;

"Aşağıdaki kelime ve kavram havuzunda verilenlerden yararlanarak "oyun oynama ve oyuncaklara erişim" konusunda büyükleriniz ile kendinizi karşılaştırınız. Bu karşılaştırmada büyüklerinizle yaptığınız görüşmeden ve aldığınız notlardan, izlediğiniz reklamlardan yararlanınız" (Demirel, 2020: 103) tespit edilmiştir.

Türkçe 7 MEB(1) ders kitabında kavram, okuma kültürü teması "Okumanın İşlevi" metnindeki;

"a) Aşağıda e-kitap ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle e-kitap ile basılı kitabı karşılaştırarak düşüncelerinizi anlatan bir paragraf yazınız" (Kırman, Yağız ve Kır, 2020: 78) ve sağlık ve spor temasındaki "Karlı Dağların Arkadaşı Ol" metninde;

"Okuduğunuz metinle, kitabınızdaki "Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim" metnini yazarların konuya bakış açısı ve vermek istedikleri mesajlar açısından karşılaştırarak düşüncelerinizi yazınız" (Akgül vd. 2020: 217) sorularında kullanılmıştır.

Türkçe 7 MEB(2) kitabında "karşılaştır" kavramının kullanımına, millî kültürümüz temasındaki "Türk Mutfak Kültüründe Kahve" metnindeki;

"5. Günümüz kafeleri ile geleneksel Türk kahvehanelerini karşılaştırınız, tercihinizi ve nedenlerini belirtiniz" (Akgül vd. 2020: 97) ve bilim ve teknoloji temasındaki "2100'deki yaşamdan Bir Gün" metninin etkinliklerinden;

"Metinde kurgulanan bir günlük kesitten size göre olumlu veya olumsuz olduğunu düşündüğünüz olay ve durumları karşılaştırınız" (Akgül vd. 2020: 138) soru örnekleri gösterilebilir.

Türkçe 7 Özgün ders kitabının erdemler temasındaki "Akıllı Kız" dinleme metninin hazırlık çalışmalarında;

"2. Kırgızların sosyal yaşantıları ve dil özellikleri ile yaşadığınız şehrin sosyal yaşantısını ve dil özelliklerini karşılaştırınız" (Erkal ve Erkal, 2020: 34) ve millî kültürümüz temasının "Anadolu Üstüne" dinleme metni etkinliklerinde yapılan bir açıklama, kavramın kullanımına örnek gösterilebilecek örneklerdendir:

"Benzetme, karşılaştırma, tanımlama, örneklendirme, tanık gösterme ve sayısal verilerden yararlanma" düşünceleri geliştirme yollarıdır" (Erkal ve Erkal, 2020:124).

"Karşılaştır" kavramı, Türkçe 8 MEB ders kitabında ise birey ve toplum teması, "Portakal" metni etkinliklerinde;

"1. Yazarın aile ortamı nasıldır? Kendi aile ortamınızla karşılaştırınız" (Eselioğlu, Set ve Yücel, 2020: 126) ve doğa ve evren temasındaki "Yılkı Atı" metni etkinliklerinde;

"b)"Yılkı Atı" romanının verilen bölümünü göz önünde bulundurarak daha önce okuduğunuz "Göç Destanı" metni ile karşılaştırınız" (Eselioğlu, Set ve Yücel, 2020: 221) şeklinde kullanılmıştır.

3.7. “Kıyasla” Kavramı

Türkçe ders kitaplarında “kıyasla” kavramının kullanılma sıklığının belirlenmesi amacıyla “kıyasla” kelimesi taratılmış ve ulaşılan sonuçlar tablo 9’da belirtilmiştir.

Tablo 9
“Kıyasla” Kavramının Kullanılma Sıklığı

Sınıf Düzeyi	Türkçe 5 Anıttepe	Türkçe 6 MEB(1)	Türkçe 6 MEB(2)	Türkçe 6 Ekoyay	Türkçe 7 MEB(1)	Türkçe 7 MEB(2)	Türkçe7 Özgün	Türkçe 8 MEB	Toplam
5	1	1
6	...	0	1	0	1
7	0	0	1	...	1
8	2	2
Toplam	1	0	1	0	0	0	1	2	5

Tablo 9’da görüldüğü üzere kıyasla kelimesi kitaplarda toplam (f:5) kez kullanılmıştır. “Kıyasla” kelimesi, Türkçe 8 MEB kitabında (f: 2) kez kullanılmış, diğer kitaplarda ya hiç kullanılmamış ya da sadece bir kez kullanılmıştır. Kelime incelenen kitaplarda mukayese etmek anlamında kullanılmıştır.

“Kıyasla” kavramı, Türkçe 5 Anıttepe kitabında yalnız bir kez, o da bilim ve teknoloji temasındaki Akıllı Ulaşım Sistemleri” metninde;

“Son yıllarda ulaşım altyapılarında ve kentlerimizde olan gelişmeler, kendimizi dünya ile kıyasladığımız zaman ne denli büyük bir gelişme göstermekte olduğumuza işaret etmektedir” (Çapraz Baran ve Diren, 2020: 232) cümlesinde kullanılmıştır.

“Kıyasla” kavramı, Türkçe 6 MEB(2) olarak adlandırılan 6. sınıf Türkçe ders kitabında da bilim ve teknoloji temasındaki “İklim Değişikliği ve Toplum” metninde sadece bir kez kullanılmıştır:

“Tropikal bölgelerdeki sivrisinekler ile taşınan sıtma hastalığı her yıl 500 milyon insanı etkiliyor. Bu sayı, 1990’a kıyasla dört kat daha fazla” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2020: 206).

“Kıyasla” kavramı, 7. sınıf Türkçe ders kitaplarından Türkçe 7 Özgün kitabında sadece (f: 1) kez doğa ve evren temasının “Küçük Yunus” metni etkinliklerinde;

“Yeni üretime kıyasla metal ve plastik geri kazanımı ile %95 enerji tasarrufu sağlanabileceğini biliyor muydunuz?” (Erkal ve Erkal, 2020: 139) şeklinde kullanılmıştır.

İncelenen ders kitaplarından sadece Türkçe 8 MEB Türkçe ders kitabında iki kez kullanılan “kıyasla” kavramı bilim ve teknoloji temasındaki “Parktaki Bilim” metninde;

“(…)Eğer kısa zincirli bir salıncaktaysanız uzun zincirli salıncaktaki birine kıyasla aynı süre içinde daha fazla sayıda ileri geri hareket edebilirsiniz” (Eselioğlu, Set ve Yücel, 2020: 97), ve aynı metnin cümle tamamlama etkinliğinde aynı cümlenin tekrarı ile kullanılmıştır.

3.8. “Çıkarım” Kavramı

Ortaokul Türkçe ders kitaplarında “çıkarım” kavramının kullanılma sıklığının belirlenmesi amacıyla “çıkarım” kelimesi taratılmış ve elde edilen veriler tablo 10’da belirtilmiştir.

Tablo 10
“Çıkarım” Kavramının Kullanılma Sıklığı

Sınıf Düzeyi	Türkçe 5 Anıttepe	Türkçe 6 MEB(1)	Türkçe 6 MEB(2)	Türkçe 6 Ekoyay	Türkçe 7 MEB(1)	Türkçe 7 MEB(2)	Türkçe7 Özgün	Türkçe 8 MEB	Toplam
5	0	0
6	...	0	0	2	2

7	1	1	0	...	2
8	0	0
Toplam	0	0	0	2	1	1	0	0	4

Tablo 10’da görüldüğü üzere “çıkarım” kavramı kitaplarda toplam (f: 4) kez kullanılmıştır. Kavram, araştırmaya konu olan 5. sınıf Türkçe ders kitabında, MEB tarafından yayımlanan 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında, Türkçe 7 Özgün ders kitabında ve 8. sınıf Türkçe ders kitabında hiç kullanılmamıştır.

“Çıkarım” kavramı Türkçe 6 Ekoyay kitabında (f: 2) kez kullanılmıştır. Millî Mücadele ve Atatürk temasında “Anadolu İmecesı” metninin etkinliklerinde;

“Okuduğunuz metinden hareketle milletimizle ilgili ne tür çıkarımlarda bulunabiliriz? Maddeler hâlinde aşağıya yazınız” (Demirel, 2020: 61) ve vatandaşlık temasında yer alan “ Nazilli Destanı” metninin etkinliklerinde kullanılmıştır:

“5. Yazarın gözlem yeteneği ile ilgili ne tür çıkarımlarda bulunabilirsiniz?” (Demirel, 2020: 261)

Türkçe 7 MEB(1) ders kitabında (f: 1) kez kullanılan kavram, okuma kültürü temasında “Anne Frank’in Hatıra Defteri” dinleme metni etkinliklerindeki;

“Yazarın kişilik özellikleri hakkında ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Anlatınız” (Akgül vd. 2020: 93) soruda geçmektedir.

Kavram son olarak Türkçe 7MEB(2) ders kitabında okuma kültürü temasında “Okumak Deyince” adlı metnin;

“(…)Geçmişin birikimine yaslanmak, geleceğe ilişkin çıkarımlarda bulunmak ya da çağına tanıklık etmek için de edebî eserlere başvurulabilir” (Akgül vd. 2020: 164) cümlesinde kullanılmıştır.

Aşağıdaki tablo 11’de kavramların Türkçe ders kitaplarında kullanılma sıklıkları toplu biçimde verilmiştir.

Tablo 11

Kavramların Kitaplardaki Kullanılma Sıklığının Toplu Gösterimi

		Kavramlar							
	Kitaplar	Analiz	Değerlendir	Yarat	Sorgula	Eleştir	Karşılaştı	Kiyasla	Çıkarım
Türkçe 5	Anittepe	0	51	14	9	4	12	1	0
	MEB(1)	0	31	8	1	1	6	0	0
Türkçe 6	MEB(2)	0	34	9	0	1	32	1	0
	Ekoyay	1	29	14	0	2	18	0	2
Türkçe 7	MEB(1)	0	39	9	4	5	10	0	1

Toplam Türkçe 8	MEB(2)	3	62	18	1	1	15	0	1
	Özgün	0	29	3	1	7	24	1	0
	MEB	0	65	9	0	8	24	2	0
		4	340	84	16	29	141	5	4

Tablo 11'deki verilere göre "değerlendir" kavramı (f: 340) kullanımla ilk sıradadır. Ancak taksonomi dışı kullanımlar ve "değerlendirme soruları ve formları" kapsam dışı tutulduğunda sayı (f: 180)'e düşmektedir. "Karşılaştır" kavramı 141 kullanımla ikinci, "yarat" kavramı (f: 84) kullanımla üçüncü, "eleştir" kavramı (f: 29) kullanımla dördüncü, "sorgula" kavramı (f: 16) kullanımla beşincidir. "Kıyasla" kavramı toplamda (f: 5) kez, "çıkarım" ve "analiz" kavramları ise sadece (f: 4) kez kullanılmıştır.

4. Sonuçlar ve Tartışma

Bu araştırmada 2020-2021 eğitim-öğretim yılında, ortaokul ve imam hatip ortaokullarında okutulan sekiz Türkçe ders kitabında "analiz", "değerlendir", "yarat", "sorgula", "eleştir", "karşılaştır", "kıyasla", "çıkarım", kavramlarının kullanımının belirlenmesinin amaçlanmıştır. Doküman incelemesi yöntemiyle yapılan araştırma sonucunda "değerlendir" kavramı (f: 180) kullanımla ilk sıradadır. "Karşılaştır" kavramı (f: 141) kullanımla ikinci, "yarat" kavramı (f: 84) kullanımla üçüncü, "eleştir" kavramı (f: 29) kullanımla dördüncü, "sorgula" kavramı (f: 16) kullanımla beşincidir. "Kıyasla" kavramı toplamda (f: 5) kez, "çıkarım" ve "analiz" kavramları ise sadece (f: 4) kez kullanılmıştır. "Değerlendir" kavramının incelenen kitaplardaki en çok kullanılan kavram olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu kullanımlar içinde "değerlendir" kavramı taksonomi dışı kullanımla "kabul etmek, düşünmek, zamanı değerlendirmek" vb. farklı anlamlara da sahiptir. Bu farklı anlamlar ve "değerlendirme soruları ve formları" kapsam dışı tutulduğunda sayı (f:340)'tan (f: 180)'e düşmektedir. "Yorumla" kavramı da Türkçe 5 Anıttepe kitabında (f: 1) kez yer almaktadır. Arı'nın (2013: 263) yenilenmiş Bloom taksonomisini ele aldığı araştırmasında bilişsel süreç boyutunda 5. basamakta yer alan "değerlendir" becerisinin kitaplarda daha çok yer aldığı belirtilmiştir. "Kıyasla" kavramı ise incelenen kitaplarda sadece (f: 5) kez yer almaktadır. Erbağcı ve Kaf'ın (2020) araştırmalarında ders kitaplarında "yarat" kavramının, oldukça sınırlı sayıda kullanıldığı, "eleştir" kavramının ders kitaplarında sadece (f: 1) kere geçtiği tespit edilmiştir. Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde ders kitaplarının üst düzey düşünme becerileri bakımından geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bloom taksonomisindeki hiyerarşiye göre alt basamaktaki bilişsel becerileri gerçekleştirmeden üsttekileri gerçekleştirmenin mümkün olmadığı ifade edilmektedir (Karadağ ve Tekercioğlu, 2019). Özdemir (2020: 955), analitik düşünmenin kendi başına bir üst düzey düşünme becerisi olmasının yanında, bu becerilerinin geliştirilmesiyle sentez/yaratma ve değerlendirme basamaklarında gerçekleştirilecek problem çözme, yaratıcılık, eleştirel düşünme gibi birçok üst düzey düşünme becerisi için de temel dayanak sağlanabileceğini dile getirir. Fakat "değerlendir" kavramı kitaplarda toplam (f: 180) kez kullanılmışken, 4. sırada yer alan ve "analiz etmek" basamağı içerisindeki becerilerden "analiz" kavramı, incelenen ders kitaplarında sadece (f: 4) kez kullanılmıştır. Yine 4.sıradaki "analiz etmek" basamağındaki becerilerden olan "eleştir" kavramı (f: 29) kez, "karşılaştır" kavramı (f: 141) kez, "sorgula" kavramı da (f: 16) kez kullanılmıştır. İncelenen ders kitaplarındaki bir üst basamağa ait değerlendirme becerisinin kullanımı daha fazla iken onun bir alt basamağındaki "analiz" ve "eleştir" kavramlarının kullanımının az olması dikkat çekmektedir. "Karşılaştır" kavramının kitaplardaki kullanımı "analiz" ve "eleştir" kavramına göre daha fazladır. Weisberg (2015), üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi için eğitim-öğretim sürecinin bu kavramlara yönelik oluşturulması gereğine vurgu yapar. Buna göre

eğitim-öğretim sürecinde en çok kullanılan kaynak olması sebebiyle ders kitaplarının üst düzey düşünme becerilerini geliştirici yönde tasarlanması zorunluluğu ortadadır.

Çıkarım kavramı, incelenen kitaplarda sadece (f: 4) kez kullanılmıştır. Özbay ve Özdemir (2012: 21) çıkarım yapma becerisinin dolaylı olarak analiz etmek basamağındaki eleştirme becerisiyle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler, okudukları bir metinde yazarın kendilerine aktardığı bilginin gerçek hayattaki boyutlarını, karşılığını aramaya ve bulmaya çalışırlar. Öğretim ilke ve yöntemlerinden öğretme-öğrenme sürecindeki hayatilik ilkesine dair olan “çıkarım” kavramının incelenen kitaplarda çok az kullanılmış olması dikkati çekmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin çıkarımda bulunma becerilerine gerekli desteğin verilmediği ifade edilebilir. Ancak özellikle “çıkarım” kelimesi kullanılmamış olsa da bazı etkinlikler “çıkarım” becerisini kapsamaktadır. Örneğin “kıyasla” ve “karşılaştır” kelimelerinin içinde geçtiği etkinlikler çıkarım yapmayı gerekli kılmaktadır. Bu durum üst düzey düşünme becerilerinin iç içe olduğunu göstermektedir.

Araştırma verilerine göre bazı Türkçe ders kitaplarında “çıkarım”, “sorgula” “analiz” gibi üst düzey kavramların hiç yer almamış olması son derece dikkat çeken önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Sarıkaya (2021), 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin üst düzey düşünme becerileri bakımından yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Özellikle bazı üst düzey düşünme becerilerinin kitaplarda hiç yer almaması kitapların alt basamaklarda yer alan düşünme becerilerine yönelik tasarlandığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu doğrultuda kitaplarda bu eksikliklerin giderilmesi öğrencilerin çok yönlü düşünme becerisi edinmesinde rol oynayacaktır.

Bloom Taksonomisinin en üst basamağı “yaratmak” basamağıdır. Bu basamağa ait bir üst düzey düşünme becerisi olan “yarat” kavramı incelenen Türkçe ders kitaplarında toplam (f: 84) kez kullanılmıştır. Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre bilişsel süreçlerin en üst basamağı olan ve parçaları kullanarak yeni bir ürün ya da fikir oluşturmayı içeren (Arı, 2013: 263) “yarat” kavramının kullanımı kitaplardaki diğer kavramların sayılarına göre orta düzeyde görülmektedir. Halpern’e (2003) göre yaratıcı düşünme, bir sorunun var olduğunu belirleme, bir problemi tanımlama, olası çözümleri üretme ve değerlendirme ve sorunun ne kadar iyi çözüldüğüne karar verme süreçlerinden bir veya daha fazlasında ortaya konulan, yaratıcı sonuçlara yol açan yenilikleri kapsamaktadır. Robbins (2011), üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesinde özellikle yaratma basamağının bütün alt basamakları kapsamaması bakımından önemine değinir. Türkçe ders kitaplarında yaratma becerisini geliştirici etkinliklerin ve söylemlerin yer alması bu bakımdan önem taşımaktadır. Araştırmada özellikle “yarat” ve “değerlendir” kavramlarının kitaplarda çokça Bloom taksonomisindeki kullanımlarının dışında yer aldığı görülmektedir. Bu durum bu kelimelerin farklı anlamları kapsamaması ile ilgilidir. Bu bağlamda ders kitabı yazarlarının kitaplarda taksonomiye uygun biçimde üst düzey düşünme becerilerine yer vermesi ve öğretmenlerin de bu becerileri geliştirici etkinlikler üretmesi gereği belirtilebilir.

Çalışma ile ortaokul düzeyinde yer alan 8 Türkçe ders kitabının incelenmesi sonucunda Türkçe ders kitaplarında “analiz”, “değerlendir”, “yarat”, “sorgula”, “eleştir”, “karşılaştır”, “kıyasla” ve “çıkarım” gibi bilişsel süreç boyutunda yer alan üst bilişsel becerilerle ilgili kavramlarının kullanım sıklığının çok az olduğu tespit edilmiştir. Fisher (2006), yaratıcılığın insan hayatındaki önemini vurgulayarak bu becerinin gelişiminde ders kitaplarının önemine dikkat çeker. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerisinin incelendiği araştırmalarda (Akar, 2007; Demirkaya ve Çakar, 2012; Kayagil ve Erdoğan, 2011; Ocak ve Kutlu Kalender, 2017; Weisberg, 2015), öğrencilerin eleştirel düşünme becerisinin istenen düzeyde olmadığı belirlenmiştir. Söylemez (2018) çalışmasında 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programında üst düzey düşünme becerileri ile ilgili çok az sayıda kazanım olduğunu vurgulamıştır. Çalışmanın bulguları ve alan yazındaki bu veriler birlikte değerlendirildiğinde Türkçe ders kitaplarında üst düzey düşünme becerilerinin doyurucu biçimde yer alması gereği ortaya çıkmaktadır. Türkçe dersi öğretim programının Türkçe ders kitabı yazarlarına rehberlik ettiği göz önüne alındığında öncelikle Türkçe dersi öğretim programındaki kazanımlar üst düzey düşünme becerilerini kapsayıcı biçimde zenginleştirilmelidir.

Alan yazında yapılan araştırmalarda (Birgili, 2015; Gök ve Erdoğan, 2011; Kanbay, Aslan, Işık ve Kılıç 2013; Peter, 2012; Robbins 2011; Yıldız vd. 2019) eleştirel düşünme ve yaratıcılık gibi üst düzey düşünme becerilerinin ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Ders kitaplarında üst düzey düşünme becerisine ait kavramların yer alması öğrencilerin yaşam boyu ihtiyaç duyacakları düşünme becerilerinin gelişiminde 21. yüzyılın bireyden beklediği niteliklerin de başında gelmektedir. Alan yazında üst düzey düşünme becerileriyle ilgili yapılan çalışmalarda (Çerçi, 2018: 79; Doğanay ve Sarı, 2008; Moodley, 2013; Özdemir, 2020: 955; Sayan, 2010; Wang, 2012; Yıldız vd., 2019) özellikle ders kitaplarında üst düzey düşünme becerilerinin yer alması

gereği vurgulanmıştır. Bu bağlamda ders kitaplarında farklı bağlamlar içerisinde üst düzey düşünme becerileri kavramlarına yer verilmesi ve bu doğrultuda bu kavramların sınıf içerisinde ve sınıf dışında öğrencilerle sıkça karşılaştırılması gereği önerilmektedir.

Bu çalışmanın kapsamı “analiz”, “değerlendir”, “yarat”, “sorgula”, “eleştir”, “karşılaştır”, “kıyasla”, ve “çıkarım” kavramlarının Türkçe ders kitaplarındaki kullanımlarının belirlenmesi ile sınırlandırılmıştır. Türkçe derslerinde bu kavramların kullanımı, öğrencilerin bu kavramlara yönelik bilişsel yapılarının farklı değişkenler açısından incelendiği ve bu kavramların edinilmesinin amaçlandığı deneysel çalışmalar yapılabilir. Ayrıca özellikle politika yapıcılar ve karar vericiler başta olmak üzere kitap yazarlarının ve kitap inceleme komisyonunda görev alanların kitaplarda üst düzey düşünme becerilerinin yer almasına özen göstermeleri gereği ifade edilebilir.

Kaynaklar

- Akar, C. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde eleştirel düşünme becerileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akar, C. & Kara, M. (2016). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin bazı değişkenlere göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 5(3), 1339-1355.
- Akar, H. (2019). *Durum çalışması*. Saban, A. ve Ersoy, A. (Ed.) Eğitimde nitel araştırma desenleri (3. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Akyürek, E., & Afacan, Ö. (2013). The effect of brain-based learning approach which applied to 8th grade science and technology classes on students' academic achievement. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (1), 75-98.
- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Addison Wesley Longman, Inc.
- Arı, A. (2011). Bloom'un gözden geçirilmiş bilişsel alan taksonomisinin Türkiye'de ve uluslararası alanda kabul görme durumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 749-772.
- Arı, A. (2013). Bilişsel alan sınıflamasında yenilenmiş Bloom, SOLO, Fink, Dettmer Taksonomileri ve uluslararası alanda tanınma durumları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 259-290. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/usaksosbil/issue/21643/232667>.
- Arı, G. (2017). Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki (ortaokul) okuma kazanımlarının değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(4), 685-703.
- Aydın N., Yılmaz, A. (2010). Yapılandırıcı yaklaşımın öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 57-68.
- Başar, H. (2013). *Nasıl düşünelim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Baysal Z. N., Çarıkçı, S., & Yaşar, E. B. (2016). Sınıf öğretmenlerinin düşünme becerileri öğretimine yönelik farkındalıkları. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 7-28.
- Bekdemir, M. & Selim, Y. (2008). Revize edilmiş Bloom taksonomisi ve cebir öğrenme alanı örneğinde uygulaması. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2)1, 185-196.
- Birgili, B. (2015). Creative and critical thinking skills in problem-based learning environments. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 2(2), 71-80.
- Bümen, N. T. (2006). Program geliştirmede bir dönüm noktası: yenilenmiş Bloom taksonomisi. *Eğitim ve Bilim*, 31(142), 3-14.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı [Handbook of data analysis for social sciences]*. Pegem A Yayıncılık.
- Can Yaşar, M. ve Aral, N. (2011). Altı yaş çocuklarının yaratıcı düşünme becerilerine sosyoekonomik düzey ve anne baba öğrenim düzeyinin etkisinin incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 4(1), 137-145.
- Ceran, D. & Yıldız, D. (2021). 6. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında somut olmayan kültürel miras unsurları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (51), 321-337.
- Çakır, N. ve Senemoğlu, N. (2016). Yükseköğretimde analitik düşünme becerileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(3), 1487-1502.
- Çeliköz, N. (2017). Okul öncesi dönem 5-6 yaş çocuklarının yaratıcılık düzeylerinin incelenmesi. *Yıldız Journal of Educational Research*, 2(1), 1-25.
- Çerçi, A. (2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarının (5, 6, 7, 8. Sınıf) Yenilenen Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 6(2), 70-81.
- Demirkaya, H. & Çakar, E. (2012). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin değişkenlere göre incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(13), 33-49.
- Doğanay, A. & Sarı, M. (2008). Öğretmen gözüyle yeni sosyal bilgiler programı: Adana ilinde bir araştırma. *İlköğretim Online*, 7(2), 468-484.

- Duman, B. (2015). *Neden beyin temelli öğrenme?*. Pegem A Yayıncılık.
- Durukan, E., & Demir, E. (2017). 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitaplarındaki etkinliklerin Bloom'un yenilenmiş taksonomisine göre sınıflandırılması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(3), 1619-1629.
- EARGED (2008). *İlköğretim okulu ders kitaplarının değerlendirilmesi*. MEB Yayınları.
- Erbağcı, N., & Kaf, Ö. (2020). Düşünme becerileri kavramları bağlamında ilkököl ders kitaplarının ve öğrencilerin bilişsel yapılarının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 45(204), 383-398.
- Erözkan, A. (2013). İletişim becerileri ve kişilerarası problem çözme becerilerinin sosyal yetkinliğe etkisi. *Educational Sciences: Theory & Practice - 13(2)*, 739-745.
- Esen, Y. ve Bağlı, M.T. (2002). İlköğretim ders kitaplarındaki kadın ve erkek resimlerine ilişkin bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 143-154.
- Fisher, R. (2006). *Thinking skills*. J. Arthur, T. Grainger ve D. Wray (Ed.), Learning to teach in the primary school. Routledge Falmer.
- Gay, L. R., & Airasian, P. (2000). *Educational research: Competencies for analysis and application*. New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- Gök, B. & Erdoğan, T. (2011). Sınıf öğretmeni adaylarının yaratıcı düşünme düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 44(2), 29-52.
- Gömlüksüz, M. N. & Bozpolat, E. (2012). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin problem çözme becerilerine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(12), 23-40.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8- 26.
- Halpern, D. F. (2003). *Thinking critically about creative thinking*. M. A. Runco (Ed.), Perspectives on creativity research. Critical creative processes içinde (s. 189-207). Hampton Press.
- Kaf-Hasırcı, Ö. (2012). Okul öncesi öğretmen adaylarının öğrenme stilleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişki. *3. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi*, 269-270.
- Kanbay, Y., Aslan, Ö., Işık, E., & Kılıç, N. (2013). Hemşirelik lisans öğrencilerinin problem çözme ve eleştirel düşünme becerileri. *Journal of Higher Education ve Science*, 3(3), 244-251.
- Karadağ, Ö., & Tekercioğlu, H. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki bilişsel ve üstbilişsel işlevlere dair bir durum tespiti. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 15(3), 35-46.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayıncılık.
- Kayagil, S. & Erdoğan, A. (2011). Bazı değişkenlerin ilköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerini yordama gücü. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 321-334.
- Kesicioğlu, O. S. (2015). Okul öncesi dönem çocukların kişilerarası problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40(177), 327-342.
- Köksal Akyol, A. & Salı, G. (2016). Anasınıfına, ilköğretime ve liseye devam eden çocukların yaratıcılıklarının incelenmesi. *Journal of Theoretical Educational Science*, 9(3), 379-399.
- Maxwell, J. (1992). Understanding and validity in qualitative research. *Harvard educational review*, 62(3), 279-301.
- Meltzoff, J., & Cooper, H. (2018). Introduction. J. Meltzoff ve H. Cooper (Ed.), *Critical thinking about research: Psychology and related fields* içinde (s. 3-8). Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Turan, S. (Çev. Ed.). Anı Yayıncılık.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. Sage Publishing.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Türkçe dersi öğretim programı*. MEB Yayınları.
- Moodley, V. (2013). In-service teacher education: Asking questions for higher order thinking in visual literacy. *South African Journal of Education*, 33(2), 1-18.
- Ocak, İ. & Kutlu Kalender, M. D. (2017). 6. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Kütahya ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(4), 1587-1600.
- Oryaşın, U. (2021). Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin Yenilenen Bloom Sınıflandırması'na göre incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(3), 820-832.
- Öğülmüş, S. & Kargı, E. (2015). The interpersonal cognitive problem solving approach for preschoolers. *Turkish Journal of Education*, 4(1), 19-28.
- Özbay, M. & Özdemir B. (2012). Okuduğunu anlama sürecinde çıkarım yapma becerisinin işlevi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(9), 17-28.
- Özdemir, O. (2020). Türkçe eğitiminde geliştirilmesi gereken bir üst düzey düşünme becerisi: Analitik düşünme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(3), 950-971.
- Özmutlu, E. B., & Uysal, P. K. (2021). Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Etkinliklerin Düşünme Becerileri Açısından İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 52, 518-543.
- Paker, T. (2015). *Durum çalışması*. Seggie, F. N., Bayyurt Y. (Ed.). Nitel araştırma: yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları (s.119-135). Anı Yayıncılık.
- Patton, M. Q., (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Bütün, M., Demir, S. B. (Çev. Ed.). Ankara: Pegem.
- Peter, E. E. (2012). Critical thinking: Essence for teaching mathematics and mathematics problem solving skills. *African Journal of Mathematics and Computer Science Research*, 5(3), 39-43.

- Petscher, Y. (2010). A meta-analysis of the relationship between student attitudes towards reading and achievement in reading. *Journal of Research in Reading*, 33(4), 335-355.
- Robbins, J. K. (2011). Problem solving, reasoning, and analytical thinking in a classroom environment. *The Behavior Analyst Today*, 12(1), 41-53.
- Sallabaş, M. E. & Yılmaz, G. (2020). Türkçe ders kitabı'nda bulunan metin altı sorularının yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(2), 586-596.
- Sarıkaya, B. (2021). 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinliklerin üst düzey düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 71-89.
- Sayan, Y. (2010). *İlköğretim dördüncü sınıflar ve teknoloji dersi için geliştirilen materyallerin yaratıcı düşünme becerisi, öz kavramı ve akademik başarı üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Söylemez, Y. (2018). 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Üst Düzey Düşünme Becerileri Açısından Değerlendirilmesi. *Journal of Turkish Research Institute*, (63), 345-384.
- Sungur, G. & Bal, P. N. (2016). Analysis of 4th grade students' problem solving skills in terms of several variables. *Journal of Education And Practice*, 7(14), 1-9.
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük (2021). <https://sozluk.gov.tr/ü>
- Türkben, T. (2018). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2152-2166.
- Ulum, H., & Taşkaya, S.M. (2019). İlkokul 2, 3 ve 4. Sınıf Türkçe ders ve çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin yenilenmiş Bloom taksonomisine göre incelenmesi. *Kastamonu Education Journal*, 27(1), 107-118. doi:10.24106/kefdergi.2380
- Wang, A. Y. (2012). Exploring the relationship of creative thinking to reading and writing. *Thinking Skills and Creativity*, 7(1), 38-47.
- Weisberg, R. W. (2015). Toward an integrated theory of insight in problem solving. *Thinking & Reasoning*, 21(1), 5-39.
- Wu, H. Y., Wu, H. S., Chen, I. S. & Chen, H. C. (2014). Exploring the critical influential factors of of creativity for college students: A multiple criteria decision-making approach. *Thinking Skills and Creativity*, 11, 1-21.
- Yıldırım, A. & Şimşek H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, C., & Güney Karaman, N. (2017). Erken çocukluk döneminde yaratıcılık ve bakış açısı alma. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 50(2), 33-58.
- Yıldız, D., Ünal, A. V., Bayrakçı, M. R., & Polat, M. (2019). Üst Düzey Okuduğunu Anlama Becerileri: Başarı Testi Geliştirme Çalışması. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 10(20), 2-22.
- Yin, R. (1984). *Case study research: design and methods*. (3. Basım). Sage Publications.

Araştırmada İncelenen Türkçe Ders Kitapları

- Akgül, A., Uysal, A., Karadaş, D., Gürcan, E., Karahan, İ. & Demirer, N. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7. Millî Eğt. Yay.*
- Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G. & Pastutmaz, M. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6. Millî Eğt. Yay.*
- Çapraz Baran, Ş. & Diren, E. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 5. Sınıf. Anittepe Yay.*
- Demirel, T. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6. Ekoyay Eğitim Yay.*
- Erkal, H. ve Erkal, M. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7. Özgün Mat.*
- Ertürk, N., Keleş, S. & Külünk, D. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6. Millî Eğt. Yay.*
- Eselioğlu, H., Set, S. & Yücel, A. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8. Millî Eğt. Yay.*
- Kırman, E., Yağız, S. & Kır, T. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7. Millî Eğt. Yay.*

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

1. yazar %60, 2. yazar %40 katkı oranına sahiptir.